

Zgodovina raziskav Škocjanskih jam

Borut Peric

Naravni vhodi v Škocjanske jame, kot so prvi ponor Reke pod Škocjanom ter udornici Velika in Mala dolina, so ljudje poznali že v prazgodovini. O tem pričajo številne arheološke najdbe v nekaterih stranskih rovih, na primer Tominčevi jami in Ozki špilji, ki se proti glavnemu toku Reke odpirajo v prepadnih stenah Velike doline. Že takrat so morali do teh težko dostopnih vhodov nadelati dovolj varne dostopne poti. Kako globoko so si v posamezne rove v tem času ljudje upali, je veliko vprašanje. V suho Tominčevo jamo še, prav daleč v podzemni kanjon Reke, ki se prične po zadnjem ponoru v Veliki dolini, pa prav gotovo ne, čeprav so kasneje v njem v eni razpoki našli zataknjeno čelado iz obdobja pred našim štetjem, a jo je tam skoraj zagotovo odložila visoka voda.

Tudi iz kasnejših obdobjev imamo le osamljene poskuse razlage podzemnega toka Reke, to sta prispevka Pozidonija iz Apameje in Valvasorja. Prvi je bil starogrški filozof, astronom, geograf in učitelj. Rojen je bil okoli leta 135 pred našim štetjem v Siriji, kasneje pa veliko potoval in je očitno moral obiskati te kraje, saj je po zapisih Straba, še enega grškega geografa in zgodovinarja, po empirični poti pravilno sklepal na povezavo med reko, ki »pada v brezno« (ponor Reke v Škocjanskih jamah), ter izviri Timave, saj pravi, da »potem, ko preteče pod zemljo okoli 130 stadijev, izvira ob morju«. Delo drugega je najbolj poznano iz *Slave vojvodine Kranjske*, v kateri poleg opisa skrivnostne reke pridaja še dokaj natančni prikaz ponornega dela. Še danes je ohranjeno razgledišče, s katerega je Valvasor dramatično uprizoril izginjanje reke v podzemlje, pa tudi obzidje prazgodovinskega gradišča je po sliki sodeč bilo ob koncu 18. stoletja še precej bolje ohranjeno.

Prve »znanstvene« raziskave se je lotil lekarnar iz Neaplja Ferrante Imperato, ki je povezavo med reko, ki ponika v Škocjanske jame, in izviri Timave skušal dokazati s plovci. Svoja zapazanja je objavil leta 1599 (Kranjc in sod., 1999). Poskus mu sicer ni uspel, velja pa za enega prvih na svetu sploh.

Prave raziskave, predvsem odkrivanje še neodkritih notranjih delov Škocjanskih jam, se pričnejo v prvi polovici 19. stoletja. Zanimivo vlogo je v tem času imel Joseph Eggenhöfner, gostilničar iz Vrdele, ki se je oklical za »jamskega kralja« in okoli leta 1815 preplaval prvi del podzemne Reke pod vasico Škocjan do Male doline. O tem sta pisala nemška prirodoslovca David Heinrich Hoppe in Friedrich Hornschuch, ki sta se takrat za dalj časa nastanila v njegovi gostilni in od tam delala izlete po našem Krasu (Savnik, 1968). Ta isti mož je kasneje Jakoba Svetino izučil v hidravlični stroki, da je ta lahko postal vodnjakarski mojster in kasneje skupaj z Antonom Friderikom Lindnerjem začel raziskovati jame in brezna v širši okolici. Takrat se je namreč Trst ukvarjal s perečim problemom pomanjkanja pitne vode, kar je sprožilo obsežne raziskave, s katerimi so hoteli priti do novih, še ne izkoriščenih zalog vode. Če je bil Lindner najzaslužnejši za preboj do dna 328 metrov globokega brezna Labodnica, je bil Svetina tisti, ki je s čolnom prvi prodril po Reki v notranjost Škocjanskih jam. To je storil prav na Lindnerjevo pobudo prvič 21. julija leta 1839 in še drugič 14. junija leta 1840. Prišel je dobrih sto metrov globoko, do konca Rudolfove dvorane. S tem dejanjem si je prislužil velik sloves širom po svetu, Alfred Martel, utemeljitelj francoske speleologije, ga je celo razglasil za prvega raziskovalca podzemeljskih kraških voda na svetu (Savnik, 1968). Problema oskrbe Trsta s pitno

vodo sicer niso rešili, so pa takratne raziskave na Krasu bile ključne za nadaljnji razvoj jamarstva na splošno. Labodnica je še naslednjih šestdeset let ostala najgloblja jama na svetu in kar je morda še bolj pomembno – na podlagi teh raziskav in z ustanovitvijo številnih jamarskih društev ob koncu 19. stoletja se je rodila moderna speleologija.

Dobrih deset let kasneje je Ministrstvo za trgovino Avstro-Ogrske k novim hidrološkim raziskavam v zaledju Timave spodbudilo Adolfa Schmidla, člana dunajske znanstvene akademije. Vzrok je bila predvidena gradnja južne železnice med Dunajem in Trstom in z njo povezana preskrba z vodo, ki je bila nujna za parne lokomotive. Ekipo je okrepil z »lokalnimi strokovnjaki«, zato je med drugimi vanjo povabil idrijske rudarje na čelu z Ivanom Rudolfom in gasilca Battelina. V jamo so se odpravili med 20. februarjem in 6. marcem leta 1851. Bistveno dlje od Svetine niso prišli, za nameček pa jim je visoka voda odnesla vso opremo s čolni vred. Ponovno so poskusili leto kasneje med 2. in 12. septembrom, tokrat se jim je pridružil še Luka Kralj iz Trebč. Prišli so 420 metrov od ponora v notranjost, poleg tega pa raziskali še Mahorčičevo jamo ter Schmidlovo in Rudolfovo dvorano. Rezultat njegovih raziskav tu in drugod po Krasu je bila prva speleološka karta tega območja, na kateri so poleg tedaj znanih jam prikazane tudi točke, iz katerih se je »slišalo šumenje vode«. Danes vemo, da je imel v mislih tako imenovane dihalnike. To so brezna, ki so povezana s podzemnim tokom Reke in iz katerih močno piha, ko ob poplavah dvigajoča se voda potiska zrak iz podzemnih rogov na površje (Galli, 2000; Kranjc in sod., 1999; Puc, 1998).

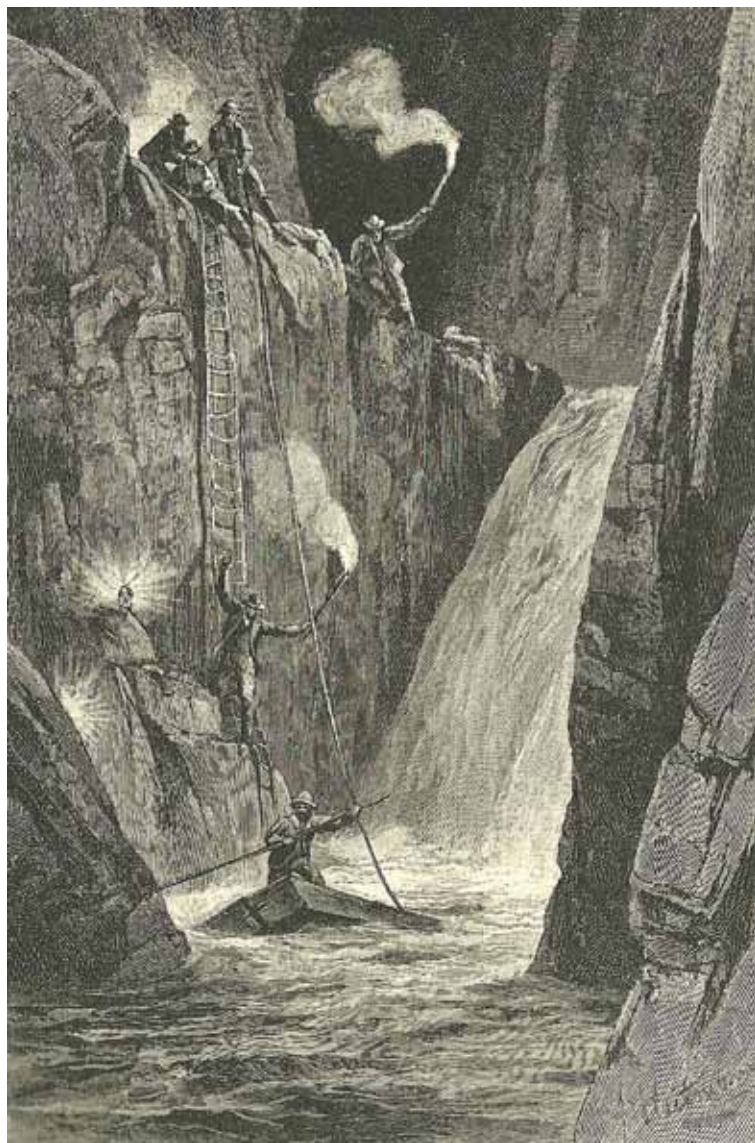
Tem burnim dogodkom sredi 19. stoletja je sledilo daljše zatišje. Šele z ustanovitvijo jamarskih društev, ključen za Škocjanske jame je bil vsekakor Jamski odsek Primorske sekcije Nemško-avstrijskega planinskega društva, so se začele organizirane amaterske raziskave (Kranjc in sod., 1999). Glavni po-

budnik za raziskave škocjanskega podzemlja je bil dr. Carl Moser, ki se je po obisku jame leta 1878 tako navdušil nad jamo, da je pozval ostale člane društva, naj se posvetijo raziskovanju jam in podzemeljske reke. Zanimalo jih je predvsem raziskovanje jam in njihova ureditev za turistični obisk. Ko so člani omenjenega društva leta 1883 prvič prišli na ogled jame, se še nikomur niti od daleč ni sanjalo, v kakšno fantastično avanturo se bo spreobrnilo odkrivanje notranjosti Škocjanskih jam od šestega slapa naprej, do koder je pred dobrimi tridesetimi leti prišel Schmidl s svojo ekipo. Glavni raziskovalci tega obdobja so bili Anton Hanke, rudarski svetnik, doma iz Bravantica na Češkem, Tržačan Joseph Marinitsch, Friedrich Müller s Saškega ter številni domačini, med njimi Jožef Cerkvenik – Vncek, Jurij Cerkvenik – Gomboč, Jože Cerkvenik – Miklov, Jože Antončič – Preluščev, njegov sin Pavel Antončič in Jednak iz Bazovice.

Za začetek sistematičnih raziskav štejemo 20. januar leta 1884, ko so se v Matavunu srečali številni člani društva, ki so se še istega dne z vrvnimi lestvami in vrvmi spustili čez Pekel do drugega slapa, pregledali možnosti za nadaljevanje s čolni ter prvi del vhodnega ponornega rova Reke poimenovali Rudolfova dvorana (Puc, 2015). 9. novembra istega leta jim je uspelo premagati šesti slap, v naslednjih šestih letih pa so s čolni čez deroče brzice in slapove raziskali notranjost Škocjanskih jam vse do odtočnega sifona Reke v Jezera smrti (danes Mrtvo jezero) v dolžini dveh kilometrov in pol.

Po težavnosti lahko te raziskave primerjavo s takratnimi vzponi na najvišje vrhove v Alpah, tržaškemu jamarskemu odseku pa so ta dejanja utrdila ugled na mednarodni speleološki sceni (Galli, 2000). Raziskovanje odtočnega sifona se je nadaljevalo šele čez sto let.

Odločilen za začetek sistematičnih raziskav je bil podpis pogodbe med Primorsko sekcijo Nemško-avstrijskega planinskega društva in gospodarskim svetom župnije Lokev, s

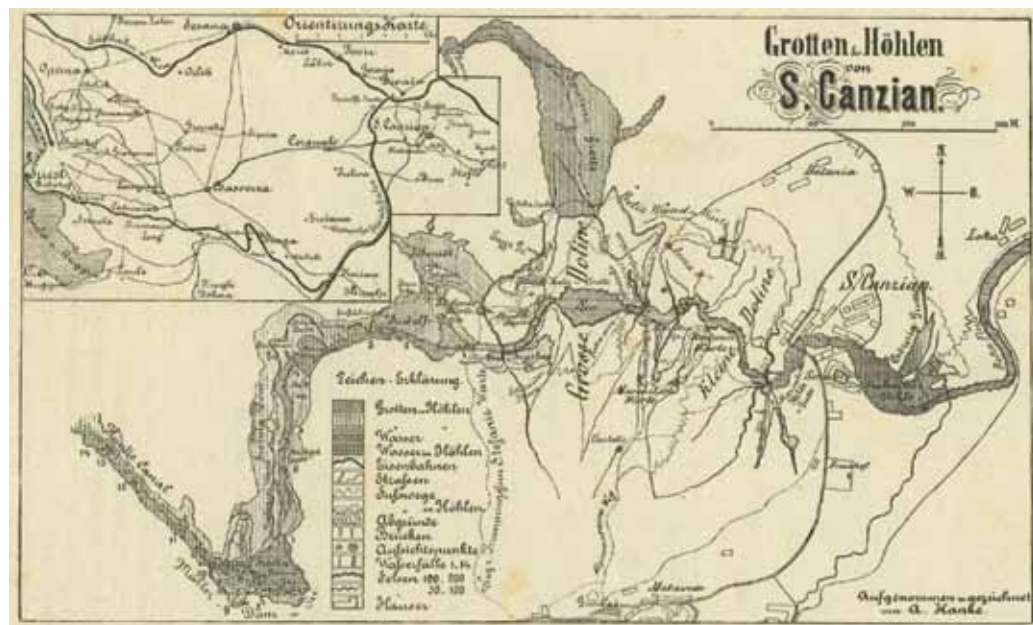
*Legendarna perorisba
premagovanja šestega slapa
iz leta 1884.*

*Narisa! A. Heilmann.
Arhiv PŠJ.*

katero je društvo dobilo jame v zakup za naslednjih pet let. S tem je pridobilo tudi pooblastilo za gradnjo jamske infrastrukture in izkopavanja, pri čemer so se obvezali, da bodo jamo odpirali širši javnosti. Raba jame je s tem krenila v povsem novo smer, v podzemlju in na površju je bilo v naslednjih tridesetih letih zgrajenih več kot deset kilometrov najrazličnejših poti, mostov, brvi, razgledišč, platojev in klopi za orga-

nizacijo varnega in atraktivnega obiska. Hkrati z raziskavami v Hankejevem kanalu so domačini klesali stezo v prepadni steni na desnem bregu ter tako omogočili lažji dostop za nadaljevanje raziskav, hkrati pa že vodili najbolj pogumne obiskovalce globoko v notranjost jame. Raziskave po reki navzdol so jih očitno toliko prevzele, da so šele nekaj let kasneje odkrili Dvorano ponvic, ki se odpira pod stropom Rudolfove dvorane na začetku podzemnega kanjona. Ob visokih vodah so težišče raziskav usmerili v stranske rove, kot so Brichta, Czornigova in Tominčeva jama. V slednji so kmalu našli zanimive arheološke ostanke iz različnih obdobj, vse od prazgodovine na-

prej, kar je sprožilo temeljita izkopavanja, ki jih je vodil arheolog in direktor Prirodoslovnega muzeja v Trstu Carlo Marchesetti. Vmes so raziskali tudi brezno Okroglica, Ozko špiljo in sploh skoraj vsako luknjo v stenah Velike in Male doline, tudi tako majhne rove, kot sta Pazzejeva luknja in Vallejeva jama. Do njih so večkrat speljane ozke steze, ponekod pa prave »ferate« – zelo

Načrt Škocjanskih jam, raziskanih do leta 1887. Avtor: A. Hanke. Arhiv PŠJ.

zahtevne poti, kjer so v prepadne stene nabili železne kline, za oprijem pa pričvrstili debelejšo žico.

Iz tega obdobja so tudi prvi turistični vodniki kot tudi prvi jamski načrti, ki so se z vsakim novim poglavjem raziskav daljšali in izpopolnjevali. Višek raziskav pomeni leto 1890, ko so v sušnem poletju v čolnih in z baklami v rokah po vrsti premagovali slapove in od Baldahina v Velikem kanalu planinskega društva nadaljevali v Rinaldinijevo dvorano, Putickovo dvorano ter preko 22., 23. in 24. slapa prišli v rov izjemnih razsežnosti, ki so ga v prvem delu poimenovali Schadeloockova dvorana, v drugem pa Martelova dvorana z jezerom (Puc, 2015). Slednja, ki velja za največjo podzemno dvorano v Sloveniji, je ime dobila po omenjenem francoskem speleologu Alfredu Martelu. Ta je jamo skupaj s Putickom in Pazzejem obiskal nekaj let kasneje, a zaradi visoke vode tistega dne do konca jame ni prišel. Po Hankejevi smrti leta 1891 se je raziskovalcem pridružil artilerijski častnik

Josef Novak, ki je preplezal razgledni pomol v navpični steni Müllerjeve dvorane, kasneje poimenovan Novakov rt. Od njega vodi steza do najbolj odročne Viseče brvi, dobrih sedemdeset metrov nad Reko, ki od vseh poti po jami vzbuja največje strahospoštovanje.

Leta 1893 so opravili še zadnje raziskave pri Mrtvem jezeru in z besedami »Finis Erforschung!« napovedali konec zlate dobe odkrivanja podzemnega kanjona Reke ter začetek obdobja urejanja poti in vodenja po jami. Zanimivo, še ob koncu 19. stoletja so vodili obiskovalce po komaj dokončani poti skozi Hankejev kanal do Martelove dvorane, vendar so zaradi stalnih popravil na poti in prevelikega tveganja obisk v ta del jame kmalu opustili.

Novo večje odkritje predstavlja leta 1904 odkrita Tiha jama, sprva poimenovana Rov presenečenja, kasneje pa po baronici Emmi Lutteroth, ki je darovala 1.000 kron za turistično ureditev novega kapniškega rova, še Lutterothina jama. Tega odkritja so bili še

Motiv s stare razglednice, na kateri je uprizorjen spust s čolnom po podzemnem kanjonu Reke. Arhiv PŠJ.

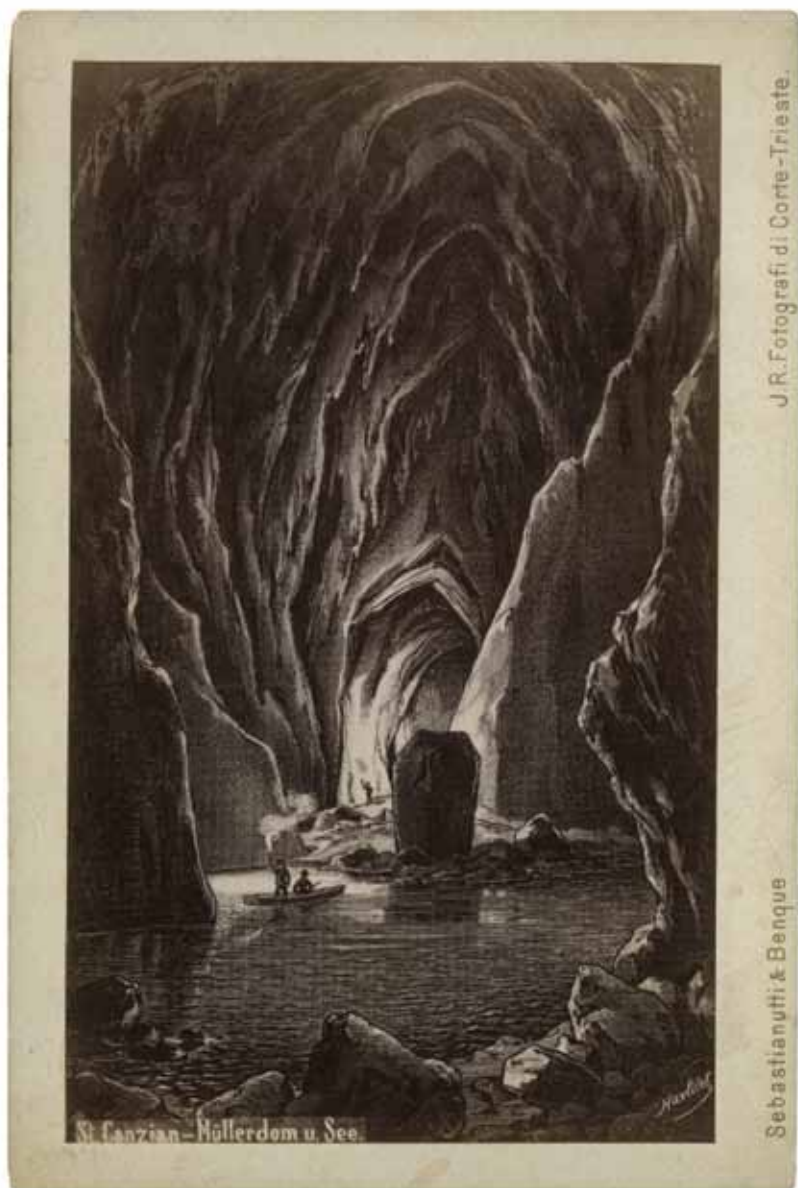
posebej veseli, saj so končno našli nekaj več kapniškega okrasja, ki so ga pogrešali obiskovalci (Puc, 2015). Raziskovanje tega dela jame je bilo v primerjavi s premagovanjem hrupnih brzic in slapov pravo olajšanje, saj so se morali po rovu bolj ali manj le sprehoditi. Veliko bolj zahtevno je bilo preplezanje okoli 50 metrov visoke južne stene v Müllerjevi dvorani proti vhodu v Tiho jamo, ki je kljub številnim nevarnostim v vseh preteklih letih terjalo eno od redkih žrtev pri raziskovanju Škocjanskih jam. Med deli je spodrsnilo takrat sedemnajstletnemu Jožetu Cerkeniku, ki je omahnil 40 metrov globoko med kamnite bloke v strugi reke.

Po prvi svetovni vojni se je začelo za jamo novo obdobje v smislu upravljanja, urejanja poti in organizacije vodenja. Jamo so prevzeli mladi jamarji iz »Società Alpina delle Giulie«. Iz tega obdobja so znane raziskave nekaterih italijanskih speleologov (Tiemus, Bertarelli in Boegan), predvsem pa Avstrijcev Roberta in Friedricha Oedla,

Antona Meerausa in Poldi Führich. Ti so se lotili podrobnega preučevanja hidroloških značilnosti podzemnega toka Reke in topografskih meritev od Marchesettijevega rova do Martelove dvorane.

Kot rezultat teh raziskav je v letu 1924 izšla prva doktorska disertacija na temo Škocjanskih jam izpod peresa Roberta Oedla z naslovom »Der unterirdische Lauf der Reka«. Odkrivanje novih rogov v Škocjanskem jamskem spletu od takrat zamre vse do leta 1991.

Takrat je dozorela ideja o povezavi Škocjanskih jam s Kačno jamo, saj so morali prej jamarji dolga leta čakati na potop v zaključnem sifonu zaradi prevelike onesnaženosti Reke. Janko Brajnik, član Jamarskega kluba Dimnice, je ob pomoči petih sodelavcev prinesel potrebno potapljaško opremo na konec jam. Na gladini Mrtvega jezera je kot ponavadi plavala velika množina trhlečih hlodov, zato se je odločil za potop v Marchesettijevem jezeru ter preplaval 60 metrov dolg in

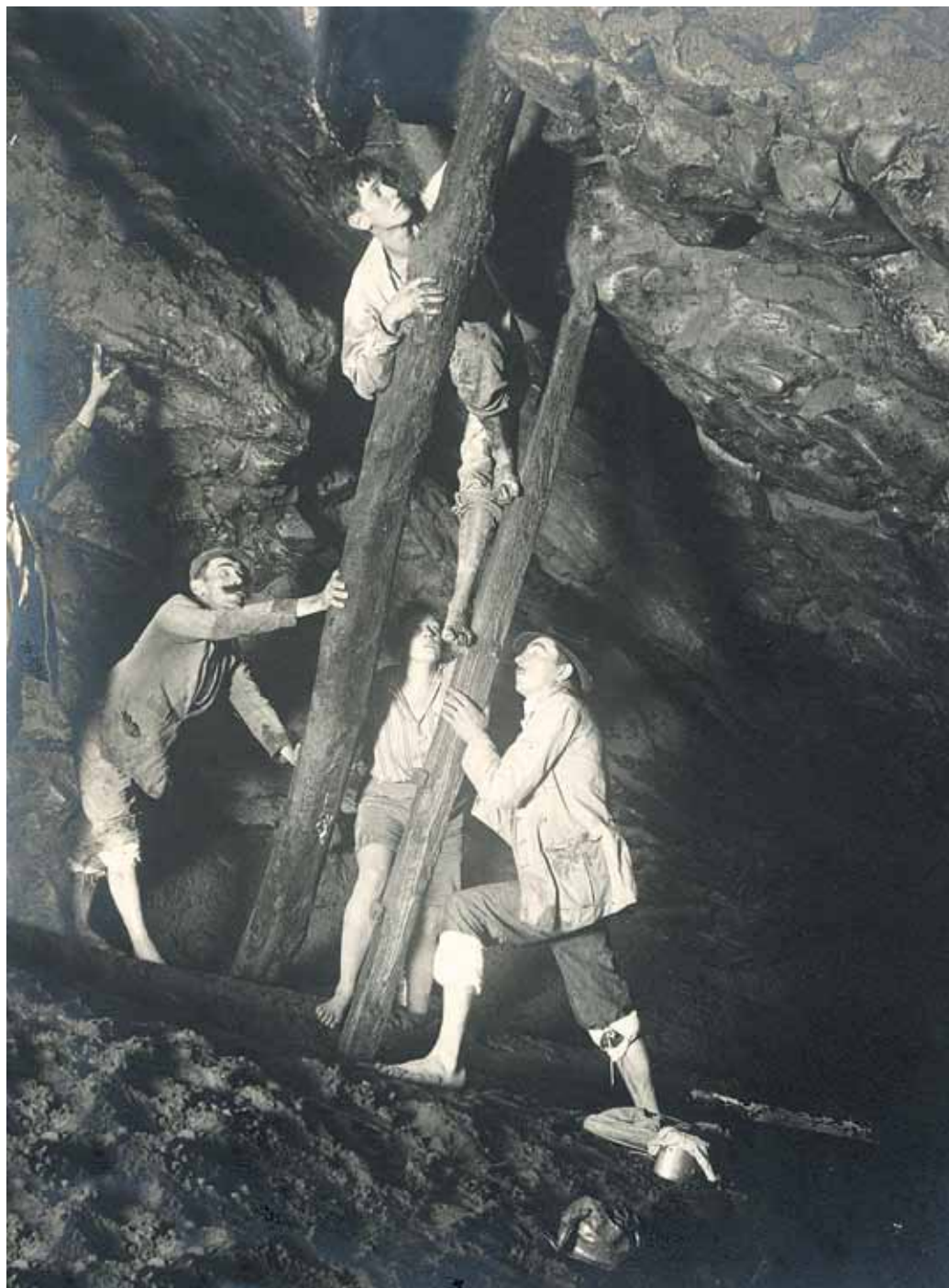
*Raziskovanje
Müllerjeve dvorane,
kot ga je videl češki
slikar Havliček.
Arhiv PŠJ.*

25 metrov globok sifon, kasneje poimenovan Ledeni dihnik. Dva tedna pozneje sta se potopila še Samo Morel (JK Dimnice) in Maurizio Deschmann (JO SPD Trst) in odkrila nadaljevanje jame v dolžini 300 metrov (Sancin, 1992).

Drzen podvig je uspel leta 1998 Iztoku Cenciču in Borutu Lozeju iz Jamarskega društva Gregor Žibera Divača, ko sta v

zahodni steni Müllerjeve dvorane dosegla Orlovo gnezdo ter se povzpela še višje do Iztokove police 116 metrov nad Reko.

Zadnje raziskave sežejo v leto 2012, ko so Simon Burja, Sebastjan Žagar in Aljoša Krivec iz JD GŽ Divača in DZRJ SR Domžale ponovno preplavali odtočni sifon ter raziskali in izmerili Galerijo mrzle vode, desni pritok Reke po Zalitem kanalu.

*V letih 1922 in 1923 je obsežne raziskave v Škocjanskih jamah opravil Robert Oedl.
Foto: Friedrich Oedl. Arhiv PŠJ.*

V smeri proti Kačni jami, naslednji s podzemnim tokom Reke, je tako ostalo neraziskanih zgolj še 600 metrov zračne črte ter le nekaj višinskih metrov. Pozornost jamarjev je tako povsem usmerjena zgolj v povezavo teh dveh jam, o kateri bomo, upam, kmalu lahko poročali.

Viri:

Galli, M., 2000: *La ricerca del Timavo sotteraneo*. Trst, 1-175.

Kranjc, A., in sod., 1999: *Kras – pokrajina, življenje, ljudje*. Ljubljana, 1-321.

Müller, F., 1890: *Die Grottenwelt von St. Canzian*. Dunaj, 1-59.

Puc, M., 2015: *Kronika raziskovanj in turističnega obiska*. Škocjan, 1-148.

Puc, M., 1998: *Pomembnejši datumi v raziskovanju in turistični ureditvi Škocjanskih jam*. Naše jame, 40: 75-81. Ljubljana.

Pazze, P. A., 1893: *Chronik der Section Küstenland des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins 1873-1892*. Trst, 1-370.

Savnik, R., 1968: *Matej Tominc in Jakob Svetina, Prispevek k zgodovini raziskovanja Škocjanskih jam*. Naše jame, IX (1-2): 66-67. Ljubljana.

Savnik, R., 1962: *In memoriam – Jožef Cerkvenik (26. 10. 1877 – 17. 1. 1961)*. Naše jame, 3: 40. Ljubljana.

Borut Peric je univerzitetno diplomirani geograf in profesor umetnostne zgodovine Filozofske fakultete v Ljubljani. Zaposlen je v Parku Škocjanske jame v Službi za raziskovanje in razvoj. Sodeluje pri hidroloških, hidrogeoloških, geomorfoloških, geoloških in speleoloških raziskavah v parku in okolici. Je jamar in krasoslovec po duši ter se podrobneje ukvarja z dinamiko in značilnostmi podzemnega toka Reke med Škocjanskimi jamami in izviri Timave. Preučuje zgodovino raziskovanja Škocjanskih jam in vodi arhiv zavoda. Tvorno sodeluje pri načrtovanju vseh varstvenih in razvojnih dejavnosti v parku in je član slovenske nacionalne komisije za UNESCO.